

Millî Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD) / Cilt 6 - Sayı 1

Sorumlu Yazar: Dursun Can EYÜBOĞLU / Araştırmacı, Yazar, Şair.
dursuncaneyuboglu@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4163-0976

Atıf: EYÜBOĞLU, D. C., (2022), Dede Korkut'taki Begil, Millî Kültür Araştırmaları Dergisi. Cilt 6, Sayı 1, s. 21-38.

Gönderim Tarihi: 23 Şubat 2022 / Kabul Tarihi: 15 Haziran 2022

Araştırma Makalesi

ISSN: 2587-1331

DOI: 10.55774/mikad.1078193

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mikad>

DEDE KORKUT'TAKİ BEGİL

Öz

Dede Korkut Destanları, Türk tarihi, coğrafyası, dili, edebiyatı, kültürü, sanatı ve daha birçok konu hakkında önemli bilgiler içermektedir. Dede Korkut'ta birçok kişi adı geçmektedir. Bunlardan biri Begil'dir. Begil'in adı Dede Korkut Kitabı'nda bir boyda geçmektedir. Dede Korkut'ta önemli bir yere sahip olan Begil tipinde en eskisi tarihin derinliklerine uzanan birçok tarihi-destani-efsanevi-mitolojik tabaka bulunmaktadır. Begil Oğlu Emren'in Boyu'nun eski devirlere uzanan bir en alt tabakası olabilir. Destanda geyiğin ve atın önemli bir yer tutması, destanın geyik kültür ve medeniyetinden atlı kültür ve medeniyetine uzanan, yüzlerce, binlerce yıllık bir geçiş dönemini yansıtan bir alt katmanı olduğunun bir yansıması olabilir. Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda, yumuşatılmış olarak anlatılmış, Oğuzlar içerisindeki bir ayaklanmanın, bu dönemdeki bir iç çekişmenin yansımalarının yer aldığı görülmektedir. Hikâyede bir kişinin yönetime karşı başkaldırısı söz konusudur. Semek-i Ayyar Hikâyesi, Dede Korkut Kitabı'ndaki Begil Oğlu Emren'in Boyu ve onun Türkmen varyantındaki karşılığı olan Imra Boyu, aynı tarihi olayın hatırasını taşıyan destanın, farklı tarihlerde, farklı coğrafyalarda tespit edilmiş olan farklı varyantlarıdır. Dede Korkut'taki Begil Oğlu Emren'in Boyu, Türk Dünyası'nın en büyük destanlarından biri olan Köroğlu Destanı'yla ilgilidir. Semek-i Ayyar Hikâyesi, Dede Korkut'taki Begil Oğlu Emren'in Boyu'nun ve aynı zamanda Türk destanları arasında önemli bir yeri olan Köroğlu Destanı'nın tespit edilmiş en eski varyantıdır. Dede Korkut'ta, Begil Oğlu Emren'in Boyu'nun diğer boylardan bir farkı, babaya yapılan vurgudur. Bu boyda babaya da geniş bir şekilde yer verilmiş, hatta baba, hikâyenin başkahramanı olarak işlenmiştir. Bütün bunlar Dede Korkut'taki Begil'in önemini göstermektedir. Bu makalede, Dede Korkut'taki Begil; adı, ailesi, tarihteki, Dede Korkut'taki ve destanlardaki yeri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, Begil, Emren, Bayındır Han, Salur Kazan.

BEGIL IN DEDE KORKUT

Abstract

Dede Korkut Epics, contain important information about Turkic history, geography, language, literature, culture, art and many more. Many people are mentioned in Dede Korkut. One of them is Begil. The name of Begil is mentioned in one epic in The Book of Dede Korkut. In the Begil type, which has an important place in Dede Korkut, there are many historical-epic-legendary-mythological layers, the oldest of which dates back to the depths of history. There may be a lowermost layer of Begil Oglu Emren'in Boyu dating back to ancient times. The fact that the deer and the horse have an important place in the epic may be a reflection of the fact that the epic has a sub-layer that reflects a transition period of hundreds and thousands of years, extending from deer culture and civilization to equestrian culture and civilization. In Begil Oglu Emren'in Boyu, it is seen that there are reflections of an uprising among the Oghuzes and an internal conflict in this period, which is described in a softened way. The story is about a person's revolt against the government. The Semek-i Ayyar Story, Begil Oglu Emren'in Boyu in the Book of Dede Korkut, and Imra Boyu, which is its counterpart in the Turkmen variant, are different variants of the epic that bears the memory of the same historical event, which have been identified at different dates and in different geographies. Begil Oglu Emren'in Boyu in Dede Korkut is related to the Koroglu Epic, one of the greatest epics of the Turkic World. The Semek-i Ayyar Story is the oldest known variant of Begil Oglu Emren'in Boyu in Dede Korkut, and also of Koroglu Epic, which has an important place among Turkic epics. In Dede Korkut, one of the differences of Begil Oglu Emren'in Boyu from other epics is the emphasis on the father. In this aspect, the father is also given a wide place, and the father is even treated as the main hero of the story. All this shows the importance of Begil in Dede Korkut. In this article, Begil in Dede Korkut; his name, family, place in history, Dede Korkut and epics were examined.

Keywords: Dede Korkut, Begil, Emren, Bayindir Han, Salur Kazan.

GİRİŞ

Türkler, kökleri binlerce yıl öncesine uzanan köklü ve gelişmiş bir destan geleneğine sahiptir. Türk tarihinde ve Türk halk edebiyatında destanların önemli bir yeri vardır. Orta Asya'nın, Avrasya'nın geniş bozkırlarında geçen, bu coğrafyanın bir ürünü olarak ortaya çıkan, hayvancılığa dayalı konar-göçer eski Türk yaşamının bir sonucu olarak *Türk*, başlıbaşına bir destan demektir.

Zeki Velidi Togan'a göre, destanın oluşumu üç devrede gerçekleşir: Birinci devrede, destan düzenine eğilimli bir millet veya onun bir kolu, çeşitli devirlerde uzun zaman akıllarda yer eden olaylar, maceralı bir hayat geçirir veya heyecan verici dini ve fikri yaşam geleneklerine sahip olup, bütün bunlar da o toplumun halk şairleri tarafından büyük veya ufak destan epizodu şekli verilerek söylenir; ikinci devrede, bu millet, kendisinde hakiki destancılık gelişene kadar ciddi bir medeni tesire kapılmamış olduğu bir dönemde büyük tarihi maceralar, ahlaki, fikri sarsıntılar geçirir ve evvelce söylenen parçalar bu son büyük olayın hatırası etrafında toplanır; üçüncü devrede, millette destancılığın tam olarak geliştiği bir sırada, büyük bir medeni hareket sonucunda milletin medeni seviyesi yükselir ve o devirde bir halk şairi, parçaları toplumun üyelerinin hafızalarında bulunmakla birlikte yavaş yavaş unutulmaya eğilimli olan milli destanı belli bir plan dahilinde düzenleyip derleyerek ona yazılı şeklini verir. Ancak belirtmek gerekir ki, bütün bu parçaların muntazam milli destan şeklinde toplanması ancak bazı milletlere nasip olmuş, bazıları ikinci devreye girmeden medeniyet tesirine kapılarak ilk devrede meydana getirdikleri çeşitli destan parçalarını az çok yaşatabilmiş veya genellikle destanların yaşamasına uygun şartları kaybedip unutmüş, bazıları ise

ikinci devrede kalmış ve üçüncü devreye geçemediğinden destan parçaları tamamen toplanıp düzenli, mükemmel bir milli destan şeklini alamamıştır (Togan, 2016: 31-33).

Eski Türkler içerisinde buldukları coğrafyada hayatta kalmayı başarmışlar; Asya'nın en doğu ucundan Avrupa'nın içlerine kadar çeşitli dönemlerde göç etmişler, hakim olmuşlar; bir taraftan Çinlilerle, öteki taraftan Vikinglerle temas etmişler, hatta diğer taraftan Hindistan'ın yerel kabileleriyle dahi erken devirlerde karşılaşmışlardır. Türkler; hayvancılıktan dolayı ayran, yoğurt, kımız, pastırma, sucuk gibi çeşitli ürünleri; el emeği göz nuru halı, kilim, hasır, binbir çeşit zenginlikteki altın ve gümüş takı, demir işçiliği ürünleri; at ve binicilik üzerine çeşitli koşum takımları; giysiler, başlıklar; binbir çeşit müzik aletleri ve daha birçok şeyi keşfederek insanlığın ortak mirasına sunmuşlardır. Türklerin öyle gelişmiş, zengin bir sözlü kültürü ve geleneği vardır ki; dünyanın en uzun destanı *Manas*'ı, dünyanın en geniş alanda yayılmış destanı *Koroğlu*'nu, dünyanın en önemli destanlarından *Dede Korkut*'u üretmiş olan bu sözlü kültür ve gelenek dünyada bu alanda en başta gelmektedir. Bu sözlü kültür öyle yaygındır ki, hangi Türk boyuna giderseniz gidin çok sayıda anlatacak destanı, hikâyesi, masalı, efsanesi vardır; hatta Türklerin bu efsaneleri öyle yaygınlaşmıştır ki, tarihi Çin kaynakları bile buna ilgisiz kalamamış ve sadece Gök-Türklerin ortaya çıkışına dair bile birbirinden farklı çok sayıda efsaneyi kaydetmişlerdir. İşte Türklerin dünya çapındaki bu sözlü kültürünün ve geleneğinin ürünlerinden, en başta geleni *Dede Korkut*'tur ve içerisinde, her bir köşesinde, her bir cümlesinde, her bir dizesinde, binlerce yıllık bu köklü geleneğin, bu zenginliğin izlerini taşımaktadır.

Dede Korkut'un önemi konusunda birçok şey söylenmiştir. *Korkut* (Eyüboğlu, 2019: 16-28) adlı eserde bunların önemli bir kısmına yer verilmiştir. Dede Korkut'un önemini ortaya koyan sözlerden birkaçı şöyledir:

Ali Şir Nevai, Korkut Ata'nın Türkler arasındaki ününden bahsetmiştir:

(Korkut Ata) "Türk ulusu arasında şöhreti öyle fazladır ki başka şöhrete ihtiyacı yoktur. Kendisinden yıllarca öncekini ve (yine) kendisinden yıllarca sonraki geleceği haber vermiştir. Çok öğüdü içine alan özlü sözleri ortadadır" (Kocasavaş, 2014: 143).

Fuat Köprülü, Dede Korkut'un Türk edebiyatı için önemini dile getirmiştir:

"Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut'u öbür gözüne koysanız, yine Dede Korkut ağır basar" (Ergin, 2017: 7).

Anar Rızayev, Dede Korkut hakkında şöyle demiştir:

"Edebiyyatımızda Kitabi-Dedem Qorqud adlı dahiyane bir eser de var, Dede Qorqud adlı dahi bir sanatkar da..." (Kitabi-Dədə Qorqud Ensiklopediyası, 2000: 18).

Hamdi Güleç, Dede Korkut'un önemini dile getirmiştir:

"Dede Korkut Hikâyeleri, Türk halkının bünyesinden çıkmış, içerisinde Türk tarihini, Türk sosyal hayatını, gelenek ve göreneklerini saklayan tarihi bir belgedir. Dede Korkut Türk kültürünün ve Türk edebiyatının eşsiz bir kaynağıdır."

Yeri bir başkasıyla doldurulamayacak kadar Türkçenin şaheseri bir eserdir. Destani hikâyelerin dili katıksız Türkçedir.” (Güleç, 2015: 149)

Kamal Abdulla, Dede Korkut’un önemine değinmiştir:

“... genel anlamda Dede Korkut Kitabı bir köprüdür, insan topluluğunu kadim bir devirden öbür devre geçiren bir köprü, tabiattan medeniyete geçiş köprüsü. Nihayet mitten yazıya geçiş köprüsü!” (Abdulla, 2015: 254).

Dede Korkut Kitabı’nın bilinen iki nüshası vardır. Bunlardan biri Dresden’de, diğeri ise Vatikan’da bulunmuştur. Dresden nüshası 19. yüzyılın başında, Vatikan nüshası ise daha yakın bir dönemde bulunmuştur ve 1950’den beri bilinmektedir. Dede Korkut üzerindeki çalışmalar genel olarak Dresden nüshasına dayanmaktadır (Ergin, 1989: 56). Dede Korkut Kitabı’nın, Dresden nüshası on iki, Vatikan nüshası altı hikâyeyi içermektedir (Ergin, 1964: Ön Söz). 2019 yılında Dede Korkut ile ilgili yeni bir el yazması bulunmuştur (Ekici, 2019: 9-14). Muharrem Ergin, Dede Korkut’taki her bir destan için kullanılan *boy* sözcüğü hakkında bilgiler vermiştir: Dede Korkut Kitabı’nda hikâyelere *boy* denilmektedir. *Boy* sözcüğü *destan* sözünün Türkçe karşılığıdır. Hikâyelere içindekiler bakımından verilen ad ise *Oğuzname*’dir. *Dede Korkut hikâyeleri boy şeklinde Oğuzname’lerdir* (Ergin, 1989: 30).

Dede Korkut Hikâyeleri, her biri tek başına bağımsız ve tamam bir hikâye olarak karşımıza çıkmakta, fakat hepsi birden ayrıca büyük bir bütün oluşturmaktadır. Bu bütünün konusu, maceraları, yaşayışı ve yaşam görüşleri ile geniş Oğuz topluluğudur. Ayrı ayrı olarak hikâyelerin konusu ise bu topluluk içindeki beylerin teker teker başlarından geçen çeşitli maceralardır. Hikâyeleri bir bütün oluşturacak şekilde birbirine bağlayan asıl nesne, hikâyelere dağıtılarak esere yerleştirilmiş olan sosyal tablodur. Bu tablo, aynı devirde, aynı bölgede, bir hanın etrafında belirli bir hanlık düzeni içinde toplanmış bulunan Oğuz derebeylerini canlandırmakta olup, başta bütün beylerin kendisine tabi oldukları bir han vardır. Hikâyeler, aynı devirde aynı bölgede yaşayan ve birbirlerine çeşitli şekillerde bağlı bulunan Oğuz beyleri etrafında toplanmıştır. Her hikâye, esas olarak bir beyin macerası olsa da, az veya çok diğer beylerin de katıldıkları veya adlarının karıştığı bir olaylar silsilesidir. Ön planda beyler bulunmakla birlikte, beylerin çevresi ve yaşayışı canlandırılırken, âdetleri, gelenekleri ve çeşitli yönleri ile bütün bir Oğuz kavminin yaşamı bu hikâyelere yansıtılmıştır ki, bu durum bütün hikâyelere yayılmıştır. Böylece olayları bakımından birbirinden ayrılan hikâyeler tek bir topluluk yaşamının, bütün bir Oğuz kavminin yaşayış ve dünya görüşlerinin etrafında toplanmaktadır. Hikâyelere bu gözle bakınca, asıl anlatılmak istenen şeyin Oğuz kavmi ve yaşamı olduğu, hikâye kahramanlarının ise buna örnek ve vesile olmak üzere seçilmiş olduğu görülmektedir. Bu yüzden kişileri ilgilendiren olaylar anlatılırken hikâyelerde *Oğuz* sözcüğü kullanılarak sık sık Oğuzların yaşamına atıflar yapılmaktadır. Hikâyelerin sonlarında hepsine aynı ad verilerek her birinin bir Oğuzname olarak nitelendirilmiş olması da bunu göstermektedir (Ergin, 1989: 23-25).

Dede Korkut’ta birçok kişi adı geçmektedir. Bu kişilerden biri Begil’dir. Bu çalışmamızda Dede Korkut’taki Begil’i; adını, ailesini, tarihteki, Dede Korkut’taki ve sözlü kültürdeki yerini inceleyeceğiz. Dede Korkut’la ilgili çalışmalar/incelemler yapan bazı araştırmacılar/Korkutbilimciler, birçok Dede

Korkut kişisi hakkında olduğu gibi, Begil hakkında da çeşitli görüşler belirtmişlerdir. Çalışmamızda hem bu görüşlere yer vereceğiz hem de yeri geldiğinde görüşlerimizi de ekleyeceğiz. Böylece Begil hakkındaki önemli görüşlerin bir araya getirilmesiyle, farklı bakış açılarının karşılaştırılmasıyla bu tipin daha iyi anlaşılması ve yeni araştırmaların önünün açılması amaçlanmaktadır:

1. BEGİL'İN ADI

Begil, Dede Korkut Kitabı'nda *Begil* olarak geçmektedir. Türkmen varyantında *Bekel* olarak geçmektedir. Dede Korkut Kitabı'nda adı bir boyda, *Begil Oğlu Emren'in Boyu*'nda geçer. Türkmen varyantında adı bir boyda, *Imra*'da geçer (Gökyay, 1973: 320; Erdem, 1998: 795; Ercilasun, 2004: 65). Begil'in adı, Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda 47 defa geçmektedir. Begil'in adı diğer boylarda geçmez (Sakaoğlu, 1998: 24).

Zeki Velidi Togan, Begil'in adını *Bükil (=Bügil)* olarak okumuştur ve bunun Türkmenlerdeki *Vükil* kabilesi olabileceğini dile getirmiştir. Ayrıca, bu adı Arapça sanarak *Vekil* diye okuyanların bulunduğu ve bunun da yanlış olduğuna dikkat çekmiştir. Günümüzde Begil adı halk arasında yaşamaktadır (Gökyay, 1973: CL).

Begil adının Oğuzların 24 boyundan biri olan *Beğdili* boyunun adını anımsattığını belirtelim. Belki de bu boy adını Begil'den almış olabilir (Eyüboğlu, 2019: 275).

Begil'in adı *Beg* kökünden gelmektedir:

Bey kelimesi Türk tarihinde Türk lehçelerinde değişik şekillerde söylenmiştir. Gök-Türklerde *Beg*, Uygurlarda *Beg*, Hazarlarda *Beh*, *Peh*, Kazak-Kırgızlarda *Bi*, Özbeklerde *Bi*, *Bei*, Türkmenlerde *Big*, *Beg*, Osmanlılarda *Bey* vb. şekillerde kullanılmıştır. Tarihte bütün Türk devletlerinde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Genellikle çeşitli anlamlarda kullanılmıştır; bir unvan olarak, koca ve evli erkekler için, efendi anlamında, ayrıca şehzadeler için de kullanılmıştır (Donuk, 1988: 5). F. Altheim, *Bey* tabirinin Türkçe eski bir kökten geldiğini, yazılı kaynaklarda ilk olarak Büyük Hun imparatoru Mo-tun (M.Ö. 209-M.Ö. 174)'un adında geçtiğini belirtmiştir: *Mo-tun=Bik-tun=Beg-tun (Beg nesli)* (Altheim, 1959: 23'den aktaran Donuk, 1988: 5-6). P. Pelliot, Gök-Türk hükümdarı Me-tch'ouo (Kapgan Kağan)'nın adının Türkçe aslının *Beg-Çor* olduğunu belirtmiştir (Kafesoğlu, 1993:108 ve Gömeç, 1997: 55'ten aktaran Babayar, 2002: 107-117).

Gök-Türk devrinde *beg* unvanı, kabile veya çeşitli kabilelerden meydana gelmiş daha büyük toplulukların başında bulunanların taşıdığı bir unvan olarak *han* veya *kagan* unvanından daha aşağıdaydı. Orhun Yazıtları'nda bu kelime, asiller sınıfını ifade etmektedir. Hükümdar ailesine mensup prensler bu zümreye girerlerdi, herhangi bir nüfuz ve yetki sahibi olan memurlar da bu unvanı alırlardı. Karahanlı Devleti'nin büyük memurları bu unvanı taşırdı. Selçuklu Devleti'ni kuran ilk Oğuz reisleri de önceleri sadece *beg* unvanını kullanırdı. 11.-13. yüzyıllarda Oğuz ve Karluk kabile reisleri de *beg* unvanını taşırlardı. Osmanlılar'ın ilk hükümdarları, Anadolu beylikleri, Karakoyunlu ve Akkoyunlu hükümdarları da hep *beg* unvanını taşımışlardır (Köprülü, 1992: 12).

2. BEGİL'İN AİLESİ

Begil'in babasının, annesinin, karısının adları bilinmemektedir.

Begil'in oğlu Emren'dir: Emren, Dede Korkut Kitabı'nda *Begil-oğlu Emren, Begil-oğlu, Emren Bahadır* olarak geçmektedir. Türkmen varyantında *Imra* olarak geçmektedir. Dede Korkut Kitabı'nda adı bir boyda, *Begil Oğlu Emren'in Boyu*'nda geçer. Türkmen varyantında adı bir boyda, *Imra*'da geçer (Gökyay, 1973: 323; Erdem, 1998: 799; Ercilasun, 2004: 65). Orhan Şaik Gökyay'a göre, Emren, Dede Korkut Kitabı'ndaki genç kahramanlardan biridir, ordasını kâfirlerin sardığı ağır yaralı olan babası Begil'i onların elinden kurtarmıştır. Hikâye, onun düşmana karşı ilk çıkışını anlattığından, öteki baturlar gibi övünecek nitelikleri henüz yoktur. Ancak Emren, Oğuz beylerinin de koşup kendisine yardıma geldikleri savaşı kazanmıştır. Begil ile oğlu Emren'in adları yalnızca Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda geçmektedir. Bu nedenle bu kahramanlar yeni kişiler olabilir (Gökyay, 1973: CLX).

3. TARİHTE BEGİL

Birçok yönlerini incelediğimiz Begil'in bir de tarihi yönü vardır. Şimdi kısaca bundan bahsedeceğiz:

Viktor Maksimoviç Jirmunskiy'e göre, Emren'in adı belki de Kafkas asıllıdır ve Kafkasya protemesi, Gürcistan ve Kuzey-Kafkasya halklarının destan ve folklorunda geçen Amiran veya Amram'ı hatırlatmaktadır. Bu ad günümüzde de halk arasında yaşamaktadır (Gökyay, 1973: CLX).

Şamil Cemşidov'a göre, Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda, Oğuzların yaşadığı yerler, Berde-Gence-Gürcistan sınırı istikamet çizgisinin arkasındadır. Çünkü Begil'in Oğuz'dan göç edip Gürcistan sınırına gittiği yolda Oğuz ile Berde arasında bir kent olsaydı, onun adının mutlaka geçmesi gerekirdi (Cemşidov, 1961: 123'den aktaran Gökyay, 1973: CL).

Avelbek Konıratbayev'e göre, Begil Oğlu Emren'in Boyu Kafkasya'da teşekkül etmiştir (Konıratbayev, 2000: 165).

Muammer Kemaloğlu'na göre, Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda, uç beyliğine bağlı bir Akıncı beyi olduğu anlaşılan Begil Bey'in başında bulunduğu keşif kolunun yeni görev yerinin, dstandaki ifade ile Gence ve Berde yakınlarında bilinmeyen bir veya birkaç yer olduğu anlatılmakla birlikte, muhtemelen önce *Berde-Kazaklar/Qazaxlar*, daha sonrasında ise *Goranboy-Kazaklar/Qazaxlar* kentleri, Kazan Han ve diğer Oğuz beylerinin buldukları Oğuz sınırının ise *Eher* olduğu anlaşılmaktadır. Begil Bey'in 1066 ve 1067'de olduğu öngörülen daha ileri bölgelere doğru ilerlemesi, Sultan Alp Arslan'ın 1067 yılı sonbaharında gerçekleştirdiği 2. Kafkasya Seferi öncesindeki ileri keşif hareketleri olduğu anlaşılmakta olup, büyük sultanın, aslında bir önceki yıl gerçekleştirmek istediği bu seferi, Kavurt isyanı ve Şiraz-Fazluye meseleleri gibi daha önemli başka meşgalelerden dolayı ertelemek zorunda kaldığı anlaşılmaktadır. Gürcü Kralı'nın cizyeyi ödememesi üzerine Begil Bey'in Berde, Gence dolaylarına gönderilmesi zamanının, Alan (Oset) kuvvetlerinin 1065 yılı sonbaharındaki baskınları sonrasında olduğu görülmektedir. Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda, ikinci bölümde yer alan ve Begil Bey'in oğlu Emren'in zaferiyle sonuçlanan anlatımlarda, tam

olarak Sultan Alp Arslan'ın 1067 yılındaki 2. Kafkasya Seferi'nde gerçekleşen mevzuların konu edildiği anlaşılmaktadır (Kemaloğlu, 2019: 76-80).

Sergey Grigoreviç Agacanov'a göre, Oğuz töresi, tahtın babadan oğula geçmesini ve tevarüs hakkını kabul ediyordu. Geleneksel yasaya göre, herhangi bir bey, hakana karşı suç işler ise, bir yıllığına sınıra, yani *uç/uc*'a gönderiliyordu. Yasağın temel amacı, bölünme ve ayrılık eğilimlerini önlemek ve iktidardaki zümrenin hakimiyetini koruma altına almaktı (Agacanov, 2015: 168).

Dede Korkut'ta önemli bir yere sahip olan Begil tipinde en eskisi tarihin derinliklerine uzanan birçok tarihi-destani-efsanevi-mitolojik tabaka bulunmaktadır.

Ahmet Bican Ercilasun, Salur Kazan'ın tarihi kişiliğini Türgiş hükümdarı Su-lu Kağan (716-738) olarak tespit etmişti (Ercilasun, 2000, s. 158; Ercilasun, 2002, s. 33; Ercilasun, 2004b, s. 126). Biz de Ahmet Bican Ercilasun'un bu tespitlerine katılmış ve bazı eklemelerde bulunmuştuk (Eyüboğlu, 2019, ss. 426-445). Dede Korkut'ta önemli bir yere sahip olan, destandaki en üst yönetici olan Bayındır Han tipinde birçok tarihi-destani-efsanevi-mitolojik tabaka bulunmaktadır. Dede Korkut'taki Bayındır Han tipinin önemli bir tarihi tabakasının 2. (Doğu) Gök-Türk Devleti hükümdarı Bilge Kağan (716-734) ile ilgili olduğunu tespit etmiştik (Eyüboğlu, 2019, s. 273).

Dede Korkut'un tarihi tabakalarında Göktürk-Türgiş dönemi önemli bir yer tuttuğu için ve Begil Oğlu Emren'in Boyu'nun; Bayındır Han ve Salur Kazan/Kazan tipleriyle ilişkisi olduğu; Semek-i Ayyar ve Köroğlu Destanı'yla da yakın ilişkisi olduğu; destanda geçen coğrafyanın belli olduğu; destanın Türkmen varyantındaki unsurların bazılarının tespit edilebildiği için bu boyun tarihinin Göktürk-Türgiş dönemiyle yakından ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Oğuz-Selçuklu döneminde, yönetime tehdit oluşturabilecek Oğuz-Türkmen bey ve boyları, devletin merkezinden uzaklaştırılarak sınırlara gönderiliyor, böylece hem kalabalık boyların başkaldırısı önlenerek merkezden uzak tutuluyor, hem de bu boyların sınırlarda komşu devletlere yaptıkları akınlarla ülkenin sınırları genişliyordu. Bu bakımdan Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda bir ayaklanma söz konusu olup, Bayındır Han'a ayaklanan Begil, devletin uç bölgesinde sınıra gönderilmiştir. Zaten hikâyede de Begil, Oğuz'a asi olduğunu söylemiştir. İç Oğuz Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy gibi, Begil Oğlu Emren'in Boyu da aslında bir iç çekişmenin tarihi hatırasının hikâyeleşmiş şeklidir. Bizce bu hikâye, tarihi olarak Göktürk-Türgiş dönemine ait olup, bu dönemdeki bir iç çekişmeyi yansıtmaktadır. Ancak bu hikâyedeki iç çekişme, İç Oğuz-Dış Oğuz şeklinde boylar arası bir çekişme olmayıp bir taht veya bağımsızlık mücadelesidir ki, hikâyede bir kişinin yönetime karşı başkaldırısı söz konusudur. Ancak Oğuzlar arasındaki iç mücadeleyi yansıtan bu hikâye, dilden dile, kuşaktan kuşağa anlatılarda yumuşatılmış, böylece Bayındır Han'ın, Begil'i karakol görevi için sınıra gönderdiği şeklinde bir görünüm kazanmıştır (Eyüboğlu, 2019: 276).

Türkmen varyantında, Imra Boyu (Begil Oğlu Emren'in Boyu)'nda, Bayındır Han, ülkesinin güneybatı sınırından rahatsız olmuş, danıştığı yurt ihtiyarlarının at ve silah hazırlatmasını ve bunları sınırı koruyacak bir yiğide armağan etmesini söylemesi üzerine bir toy düzenlemiş ve toya gelen yiğitlerden

Bekel bu görevi üstlenmiş, kırk yiğidiyle sınıra gitmişti. Düşman hanı Şaban Han, ordu hazırlayıp göndermiş, Bekel casusu sayesinde bunu haber alıp savaşa hazırlanmış, düşman üç kere üst üste ordu gönderse de geri dönen olmamış, bunun üzerine Şaban Han, topladığı meclisin tavsiyesiyle Şerip Ayyar'ı fakir bir kişi görünümünde bir casus olarak Oğuz yurduna göndermişti. Şerip Ayyar, Oğuz yurduna gitmiş, asker başını fakir bir dilenci olduğu konusunda kandırmış, 12 gün gezip casusluk yapmış, olan biteni anlamış, bu sırada Bekel, Bayındır Han'ın meclisine gitmiş. Şerip Ayyar, üç ay sonra Şaban Han'ın yanına dönmüş, gördüklerini anlatmış. Bu sırada Bayındır Han'ın yiğitlerinin bazıları Bekel'in başarısını atının yeteneğine bağlamış, tartışma büyüyünce Bayındır Han araya girerek Bekel'i överek onun gönlünü almış. Bekel, evine döndükten üç gün sonra yiğitleriyle ava çıkmış, oğlu Imra (Emren) 18 yaşındaymış, avda Bekel'in ayağı kırılmış. Bundan sonraki olaylar, Dede Korkut Kitabı'nda Begil Oğlu Emren'in Boyu'ndaki gibi gelişmekte ve bitmektedir (Tural ve Nurmemmet, 1999: 404-413; Yıldız, 2000: 365-366).

Feramerz b. Hudadad b. Abdullah Katib el-Ercani'nin 1189 (H.585) yılında yazdığı *Semek-i Ayyar* adlı eseri, İran edebiyatında bilinen en eski mensur hikâyedir (Kanar, 1998: 485). *Semek-i Ayyar*, Dede Korkut hakkında bilgiler içeren en eski tarihi kaynaklardan biridir. *Semek-i Ayyar* adlı eserde Korkut, Batı Afganistan'da hüküm süren Karahan'ın kardeşi ve müşaviri olarak anlatılmakta ve kahramanlar arasında elçi, akıl-verici, ara-bulucu bir hakim olarak adı geçmektedir. *Semek-i Ayyar*'a göre, Semek adlı bir ayyar, Ermen padişahının kardeşini öldürüp Gor Pehlivanı sığınmıştır. Bu Gor, bir vakitler, Karahan adındaki bir kahramanı öldürmüştü. Ermen padişahı bu kahramanın kardeşi olan Korkut'u, bu Gor kralına elçi (arabulucu) olarak gönderip Semek'i teslim etmesini istemiştir. Korkut'un getirdiği Ermen padişahının mektubunda Gor, Gor Pehlivan diye adlandırılmış. Korkut geldiğinde bu Gor Pehlivan, bir padişah sıfatıyla tahtında oturuyormuş ve elçiyi "babam gibi ben de hiç bir padişaha vergi vermeyen ve kimseye baş eğmeyen bir padişahım" deyip kendisine sığınan Semek'i vermemiş. Burada Gor'un kardeşinin oğlu Şahan, Ermen şahı tarafını tutmuş ve Ermen şahı lehine amcası Gor Pehlivan'la savaşmıştır. Korkut'un bu savaş sırasında müşahit olarak Ermen padişahının emiri Gartuş'un yanında hazır bulunan Gork (Gorek-Küçük Gor)'un adı geçmektedir (Togan, 1966: 1-4'ten aktaran Gökyay, 1973: CXXVIII).

Semek-i Ayyar'da geçen bu hikâye, Dede Korkut'taki Begil Oğlu Emren'in Boyu'nun tespit edilmiş en eski varyantıdır. Buradaki Korkut, ünlü Korkut Ata olduğu gibi, buradaki Ermen padişahı, Dede Korkut'taki Emren, buradaki Gor padişahı ise Dede Korkut'taki Gürcistan haline gelmiştir. Buradaki *Semek-i Ayyar* ise Türkmen varyantında Imra Boyu (Begil Oğlu Emren'in Boyu)'ndaki Şerip Ayyar'dır. Bilindiği gibi ayyar, "dolandırıcı" demektir ki, buradaki Semek bir dolandırıcı olduğu gibi, Türkmen varyantındaki Şerip Ayyar da Oğuzlara fakir görünerek onları kandıran bir casus, yani dolandırıcıdır. *Semek-i Ayyar*'daki Gor'un kardeşinin oğlu Şahan ise Türkmen varyantındaki Şaban Han'ın adını hatırlatmaktadır. Sonuç olarak *Semek-i Ayyar*, *Dede Korkut Kitabı*'ndaki Begil Oğlu Emren'in Boyu ve onun Türkmen varyantındaki karşılığı olan Imra Boyu, aynı tarihi olayın hatırasını taşıyan destanın, farklı tarihlerde, farklı coğrafyalarda tespit edilmiş olan varyantlarıdır. Bu destanın, Gök-Türk döneminde, takriben 6.-

8. yüzyıllar arasında meydana gelen olayların bir yansıması olduğunu söyleyebiliriz (Eyüboğlu, 2019: 280-281).

Dede Korkut'taki Begil Oğlu Emren'in Boyu, Türk Dünyası'nın en büyük destanlarından biri olan Köroğlu Destanı'yla ilgilidir. Semek-i Ayyar Hikâyesi, Dede Korkut'taki Begil Oğlu Emren'in Boyu'nun ve aynı zamanda Türk destanları arasında önemli bir yeri olan Köroğlu Destanı'nın tespit edilmiş en eski varyantıdır. Semek-i Ayyar'daki *hiç bir padişaha vergi vermeyen ve kimseye baş eğmeyen bir padişah* olan Gor Pehlivan, ünlü Köroğlu'dur. Hikâyede Korkut, Gor kralına, yani Gor Pehlivan'a elçi olarak gitmiştir ki, Dede Korkut'un Türkmen varyantında da Korkut Ata, Köroğlu'nun daveti üzerine onu ziyarete gitmiştir. Gor Pehlivan'a sığınan Ayyar (Semek) ise, Köroğlu'ndaki Ayvaz olabilir. Ayyar, zamanla Ayvaz'a dönüşmüş olabilir. Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda Gürcistan sınırına gönderilen Begil, Dokuz Tümen Gürcistan ağzında karakol olmuştur. Semek-i Ayyar'daki Gor'un Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda mahallileşerek Gürcistan haline geldiği görülmektedir. Bu yer adı Türkmen varyantında ise Oğuzların güneybatı sınırı olarak geçmektedir. Yani tarihi olarak buranın aslı Dede Korkut'ta Oğuzlar olarak geçen Göktürklerin-Türgişlerin güneybatı sınırını oluşturan tarihi *Garcistan (Toharistan)-Gur-Demirkapı* bölgesidir. Bu bölge gerek Dede Korkut'un alt tabakasında, gerekse de Eski Türk Yazıtları'nda sıklıkla geçen Amu Derya yakınlarındaki Türk-Fars sınır bölgesidir. Tarih boyunca Türklerle Farslılar arasındaki önemli bir sınır bölgesi olmuştur. Böylece Köroğlu Destanı'nın Türkler'den sonra Farsiler, özellikle Tacikler arasındaki yaygınlığı da daha iyi anlaşılmaktadır.

Bu bakımdan Türk Dünyası'nda neredeyse aynı coğrafyalarda görülen Dede Korkut ile Köroğlu destanlarının, çok daha eski tarihi tabakalara da sahip olmakla birlikte, aynı dönemde ortaya çıktıkları ve neredeyse aynı Türk boyları tarafından günümüze taşındıkları da anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak *Semek-i Ayyar*, Dede Korkut Kitabı'ndaki Begil Oğlu Emren'in Boyu ve onun Türkmen varyantındaki karşılığı olan Imra Boyu, aynı tarihi olayın hatırasını taşıyan destanın, farklı tarihlerde, farklı coğrafyalarda tespit edilmiş olan farklı varyantlarıdır. Bu destan, daha önceki tabakalardan; Milattan Önceki birkaç binli yıllara uzanan bir en alt tabakası ve İskit/Saka-Kanglı-Usun-Hun dönemine uzanan bir alt tabakası da olmakla birlikte; Göktürkler dönemi (552-742) ile ilgilidir.

Bilindiği gibi Gök-Türk Devleti ve Batı Gök-Türkleri, birinci ve ikinci dönem olarak, arada bir fetret devri bulunacak şekilde, iki parlak dönem yaşamıştır. Gök-Türk Devleti (552-742), 552 yılında kurulmuş, 630 yılında Doğu Gök-Türkleri, 659 yılında ise Batı Gök-Türkleri Çin egemenliğine girmişti. Daha sonra 682 yılında 2. (Doğu) Gök-Türk Devleti (682-742) ve 690 yılında Türgiş Devleti (690-759) kurulmuştu. Gök-Türk Devleti döneminde bu iki ayrı dönemin olması, Türk tarihinin destani bir yansıması olan Dede Korkut Hikâyeleri'ne ve Oğuznamelere de yansımıştır. (Eyüboğlu, 2019: 443).

Türkmenistan varyantında, Bekel, Bayındır Han'ın *Oğuzların güney-batı sınırına* gönderdiği yiğittir. (Erdem, 1998: 795) Türkmen varyantında yer alan *Oğuzların güney-batı sınırı* ifadesi tarihi bir gerçeği yansıtmakta olup, Batı Göktürklerinin-Türgişlerin akınlar yaptığı bölgelerden ve Dede Korkut'ta adı

geçen *Amıt Suyu (Amu Derya Nehri)* ve *Demirkapı*, tarihi *Garcistan (Toharistan)-Gur* bölgesi, Göktürklerin/Batı Göktürkleri'nin/Türgişlerin güneybatı sınırını oluştuyordu. Salur Kazan'da buralara düzenlediği akınlar nedeniyle Amıt Suyu'nun aslanı olmuştu. Sonrasında ise Oğuzlar bu yol üzerinden İran ve Azerbaycan'a, Anadolu'ya akınlar yaparak bu bölgeyi bir Türk yurdu haline getirmişlerdi. Begil bu akınların öncülerindendir.

Begil'in adı ile Begrek'in adının köklerindeki *Beg*'in aynı olması, belki iki tip arasındaki geçmişteki olası bir ilişkinin yansıması olabilir.

Begil Oğlu Emren'in Boyu'nun eski devirlere, Milattan Önceki birkaç binli yıllara uzanan bir en alt tabakası olabilir. Bu olasıdır. Çünkü, Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda ata ve geyiğe vurgu yapılmaktadır. Bu bakımdan bu boyun en alt tabakasında Türk tarihinin en büyük dönemeçlerinden biri olan geyik kültüründen atlı kültüre geçişin bir yansıması yer alıyor olabilir. Begil Oğlu Emren'in Boyu aynı zamanda Köroğlu Destanı'yla da ilgili olduğundan, önemli mitolojik kökleri olabilir. Elimizde Türklerin en eski devirlerine ait yazılı sözlü kültür metinleri olmadığı için bugün için bu konuda kesin bir şey söylenemez.

Birçok Dede Korkut boyu gibi, Begil Oğlu Emren'in Boyu'nun İskit/Saka-Kanglı-Usun-Hun dönemine uzanan bir alt tabakası da olabilir. Özellikle destanın İskit-Saka-Kanglı-Usun-Hun dönemine uzanan kökleri olan Köroğlu Destanı'yla olan ilgisi, Begil Oğlu Emren'in Boyu'nun da bu döneme uzanan bir alt tabakası olduğunu düşündürmektedir.

Begil Oğlu Emren'in Boyu'nun bir alt tabakası Göktürk-Türgiş dönemiyle ilgilidir. Özellikle bu tabaka destanda önemli bir yere sahiptir. Begil, Emren, Dede Korkut, Bayındır Han, Salur Kazan ve diğer Oğuz beylerinin birçoğu bu tabakaya aittir. Bu tabakada, eğer alt tabakalardan gelen kökler varsa, onlar tarihleşme ve sonra da destanlaşma sürecine girmiştir. Dede Korkut'taki Begil Oğlu Emren'in Boyu açık bir şekilde, Türk Dünyası'nın en büyük destanlarından biri olan Köroğlu Destanı'yla ilgilidir. Bilindiği gibi Köroğlu Destanı'nda da ata büyük vurgu yapılmaktadır.

Begil Oğlu Emren'in Boyu'nun, Oğuz-Kıpçak tabakasında; Oğuz etnikleşmesi gerçekleşmiş; Oğuz Eli, Oğuzlar vb. unsurlar yaygınlık kazanmış; destanın bu varyantı Oğuzlar arasında yayılmıştır.

Begil Oğlu Emren'in Boyu'nun en üst tabakasında ise sonraki döneme ait unsurlar yer almaktadır.

4. DEDE KORKUT'TA BEGİL

Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda, Begil önemli bir rol üstlenmiştir.

Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda (Tezcan ve Boeschoten, 2001: 156-166), Bayındır Han, bir toy verir, İç Oğuz, Dış Oğuz beyleri toplanır. Dokuz Tümen Gürcistan'ın bir at, bir kılıç, bir çomaktan oluşan haracı gelir, ancak Bayındır Han, gelen haracın az olmasına üzülür. Dede Korkut gelir, neşeli havalar çalar, üzüntüsünün nedenini sorar, ardından bunun üçünü de bir yiğide verip Oğuz iline karakol olsun der. Bayındır Han, bunun kime verileceğini sorar, en sonunda Begil göreve razı olur. Dede Korkut, Begil'in kılıcını beline bağlar, çomağı omzuna koyar, yayı koluna geçirir. Begil, Oğuz'dan göç eder, Berde'ye Gence'ye varır

yurt tutar, Dokuz Tümen Gürcistan ağzına konar, karakolluk eyler, yılda bir kere Bayındır Han'ın divanına varır. Begil, Bayındır Han'ın misafiri olur, ava çıkarlar, kimi atını, kimi kılıcını, kimi ok atmasını över, Salur Kazan ise ne atını ne kendisini över, Begil'in hünerini söyler, daha sonra Kazan, at işlemese er övünmez diyerek hünerin atın olduğunu söyleyince, bu söz Begil'e hoş gelmez. Begil, Bayındır Han'ın bahşişini önüne döker, hana küser, isyan eder. Begil, hanımının önerisi üzerine gönül açmak için ava çıkar, avda ayağını kırar, yurduna gelir. Begil'in ayağının kırık olduğu haberi yayılır, düşman casusu bunu casuslar, Begil'e saldırmaya karar verir. Begil'in de casusu bunu casuslar, üzerine düşman gelen Begil, oğlu Emren'e, Bayındır Han'ın divanına gitmesini, Kazan'dan yardım istemesini söyler. Ancak Begil'in oğlu Emren, Bayındır Han'ın divanına gitmeyeceğini, Kazan'dan yardım istemeyeceğini, babası için kendisi savaşacağını söyler. Bunun üzerine Begil, oğlunun kendi giysilerini giymesini ister. Emren, babasının giysilerini giyer, üç yüz yiğidi yanına alır, savaş meydanına çıkar, düşmanla savaşır, zafer kazanır, evine döner, Bayındır Han'ın divanına varır, Bayındır Han da ona Kazan oğlu Uruz'un yanında yer gösterir. Dede Korkut gelir, destan söyler, deyiş der, dua eder (Eyüboğlu, 2019: 64-65).

Orhan Şaik Gökyay'a göre, Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda, Begil, ilk savaşına çıkan genç kahraman Emren'in babasıdır. Bu hikâyeye, Emren'in, ordasını kâfirlerin sardığı ağır yaralı babası Begil'i kâfirlerin elinden nasıl kurtardığını anlatmaktadır. Bu hikâyeye, Begil'in hikâyesiyle başlar; Hanlar Hanı Bayındır Han tarafından gücendirilmiş olan Begil, bir feodal devir destanının çok tipik bir kişisidir. Böyle hakaret görmüş kahramanlar, güç zamanlarda yurdun kurtarıcısı olurlar, Firdevsi *Şehnamesinde* Rüstem ve İsfendiyar gibi. Hikâyede Begil'e, *bey* değil, *yiğit* şanı verilmektedir. Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda, Begil, üç yüz altmış alpın çıktığı avda, yay kurup ok atmadan, kementle geyikleri avlar, semizini boğazlar, arığının kulağını delip bırakırdı. Beyler, avladığı geyiklerin kulağı delik olsa "*Begil sevincidir*" diye ona gönderirlerdi. Atı kara yeledi kazılık attı (Gökyay, 1973: CXLIX-CL).

Kamal Abdulla'ya göre, Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda, Begil'in Bayındır Han'a, Salur Kazan'a küsmesi, ardından hanımının tavsiyesiyle ava çıkması, estetik bir değişime uğramış bir şekilde de olsa, aslında bir başkaldırı ve isyanı yansıtmaktadır. Begil, çıktığı avda ayağını kırmıştı (Abdulla, 2015: 142-143). Kamal Abdulla'nun bu tespiti değerlidir. Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda, yumuşatılmış olarak anlatılmış, Oğuzlar içerisindeki bir ayaklanmanın yansımalarının yer aldığı görülmektedir.

Mireli Seyidov'a göre, Dede Korkut Kitabı'nda geçen Bekil, İslam'dan önceki mitolojik düşünceyle ilgili inamları somutlaştıran bir simgedir. Begil Oğlu Emren'in Boyu'ndaki Begil ile Ekil-Bekil kuşu, her ikisi de avcılıkla ilgili bir simgedir; Ekil-Bekil, koruyucu bir kuş, hami iken, Dede Korkut'taki Bekil simgesi de avcı, ava meyilli bir insandır (Seyidov, 1989: 25'den aktaran Şehriyar, 2016: 1293-1294).

Mireli Seyidov'un bu tespiti önemlidir. Belki de bu durum Begil Oğlu Emren'in Boyu'nun mitolojik kökleriyle ilgili olabilir. Destanda geyiğin ve atın önemli bir yer tutması, destanın geyik kültür ve medeniyetinden atlı kültür ve medeniyetine uzanan, yüzlerce, binlerce yıllık bir geçiş dönemini yansıtan bir alt

katmanı olduğunun bir yansıması olabilir. Geyik ile ilgili bazı epitotlar Dede Korkut'un Türkmen varyantında da vardır. Eski devirlerden gelen destanın mitolojik kökleri, Türk tarihinin çeşitli dönemlerinde, özellikle Türk halklarının birlik içerisinde olduğu ve bunun da etkisiyle çeşitli anlatıların kaynaştığı, Göktürk-Türkiş dönemindeki tarihi olaylarla harmanlanmış, şekillenmiş, böylece sonraki dönemlerde mevcut görünümüne evrilerek Dede Korkut Kitabı'na yansımış olabilir. Bütün bunlar olasıdır.

Elif Öksüz, *Dede Korkut Destanlarından Begil Oğlu Emren Destanı Üzerine Simgesel Bir Yorum Denemesi* adlı çalışmasında Begil'e de yer vermiştir. Elif Öksüz'e göre, Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda, her yıl Gürcistan'dan altun akça haraç gelmesine rağmen, yeni gelen haracın bir at, bir kılıç, bir çomak olması, gelen haracın az olması, Oğuz toplumunun dıştan gelen saldırılara karşı koymada zorlanacağı zayıf bir dönemde olduğunu gösterdiği gibi, gelen haraç; çomak, at ve kılıç, kavga ve savaşın temelini oluşturan unsurlardır ki, bu durum düzenin kaosa dönüşeceğinin habercisiydi. Gönderilen haraçların simgesel değerlerini fark eden beyler, bu eşyaların Oğuz'a koruyuculuk edecek bir yiğide verilmesini uygun görmüş, kaosun sezilmesi karşısında boyun diğer beyleri bu eşyaları kabul etmemiş, sadece Begil, hem eşyaları hem de görevi üstlenmişti. Destandaki yüce birey arketipinin simgesi olan, Oğuz'un bütün müşküllerini çözen Dede Korkut, himmet kılıcını Begil'in beline bağlamış, çomağı omzuna atmış ve yayı karusuna geçirmiş, bu küçük törenle Begil, boyunun koruyucusu olmuştu. Begil, Oğuz'dan göç ederek dokuz tümen Gürcistan sınırında koruyuculuk görevini yapmış, başarısını ödüllerle somutlaştırmış ve evine alını ak bir şekilde dönmüştü. Begil, yad kâfirin başını Oğuz'a göndermiş ve yılda bir kez Han Bayındır'ın divanına çıkarak ona bağlılığını belirtmişti (Öksüz, 2010: 3).

Rezan Karakaş'a göre, Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda, Emren'in yaşı belirtilmemiştir. Ancak diğer hikâyelerdeki bey oğulları gibi 15/16 yaşlarında olduğu söylenebilir. Emren'in babasının savaş giysilerini giyebilecek bir fizike sahip olması ve düşmanı yendikten sonra babasının Emren'i evlendirmesi de bu görüşü desteklemektedir (Karakaş, 2013: 1874). Böylece Emren'in, tıpkı diğer Dede Korkut'taki genç kuşağı temsil eden kahramanlar gibi, 15-16 yaşlarında genç bir yiğit olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda Emren'in babası Begil de çağının olgunluk yaşlarında olmalıdır.

Gumru Şehriyar, *Bekil Oğlu İmranın Boyu'ndaki Bekil Simgesi ile Ekil-Bekil Kuşunun Karşılaştırılması* adlı bildirisinde Begil'i özel olarak incelemiştir. Gumru Şehriyar, Azerbaycan edebiyatında Bekil simgesine Dede Korkut Kitabı'ndan başka bir de halk şiirinde rastlandığını söylemiş, halk şiirindeki bağı, bahçeyi koruyan, ona sahiplik eden bir kuş olan Ekil-Bekil ile Dede Korkut Kitabı'ndaki, at çapan, kılıç oynatan, elini-obasını koruyan bir insan simgesi olan Bekil'i karşılaştırmıştır (Şehriyar, 2016: 1293).

Gumru Şehriyar'a göre, zoomorfik simge olan Ekil-Bekil kuşu ile Dede Korkut'taki Bekil simgesi farklıdır; Dede Korkut'taki Bekil, avcılıkla uğraşmaktadır, bunun yanı sıra sınırların da koruyucusu olup bir insan simgesidir, at çapan, kılıç oynatan, elini-obasını koruyan bir insandır; halk şiirindeki Ekil-Bekil ise bir kuş olup, bağı, bahçeyi korumakta, ona sahiplik etmektedir. Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda, diğer boylardan farklı olarak Bekil'in şerefine bir

ziyafet düzenlenmektedir. Aslında Kazan Han, bütün destan boyu böyle ziyafetler organize etmekle birlikte, bu ziyafetlerin hiçbiri özellikle bir kişi için düzenlenmemiştir. Kazan Han, Bekil'in şerefine bir ziyafet düzenlemekle onu diğer Oğuz beylerinden ayırmaktadır. Bekil'in diğer beylerden ayrı seçilmesinin esas nedeni onun Oğuz Eli'nin sınırlarını gereğince koruyabilmesidir. Bekil, çok cesur bir cengâverdir; düşmanlar, dövüş meydanında Bekil'in atını gördükleri zaman meydanı terk ederek kaçmışlardır. Ekil-Bekil kuşuna bu çocuk şiirinden başka hiçbir yerde rastlanmamaktadır. Dede Korkut'taki Bekil ile halk şiirindeki Ekil-Bekil, her iki folklor örneği birbirinden ayrılmakta olup, burada gösterilen benzer adlar olan Bekil ve Ekil-Bekil simgeleri farklı dünya görüşünün ürünleridir; hangisinin daha önce teşekkül ettiğini ve hangisinin diğerinden teşekkül ettiğini söylemek zordur (Şehriyar, 2016: 1295-1298). Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda, Bayındır Han'ın bir tek Begil için özel bir ziyafet düzenlemiş olması, Begil'in Dede Korkut'taki önemli konumunun bir yansımasıdır.

Dede Korkut Kitabı'ndaki Bekil ile Ekil-Bekil kuşunun her ikisinin de avcılıkla ilgili olması, ayrıca ikisinin de bir yeri koruması; Bekil'in Oğuz Eli'nin sınırlarını, Ekil-Bekil kuşunun ise bağı, bahçeyi koruması dikkat çekicidir. Her ne kadar ikisi aynı kökten gelmesede, eski Türkler'in yaşamında ve inanışlarında önemli bir yere sahip olan kuşları düşündüğümüzde; Salur Kazan'ın Tülü kuşun yavrusu olarak adlandırılması; Boğaç Han'ın omzu kuş motifli cübbesi; Bilge Kağan'ın tacındaki ve Köl Tigin/Bilge Kağan heykelinde taçtaki kuş motifi vb. örnekleri hatırladığımızda, aralarında bazı işlevsel benzerlikler olduğu görülen Bekil ile Ekil-Bekil kuşu arasında bir yakınlık olduğu hissedilmektedir. Belki de, birbirlerinden farklı olmakla birlikte, Dede Korkut'taki Bekil, adını Ekil-Bekil kuşundan almıştır veya Azerbaycan'da Ekil-Bekil kuşu hakkında söylenen şiiri, Dede Korkut Kitabı'ndaki Begil Oğlu Emren'in Boyu'nun, artık oldukça efsaneleşmiş, bir şiir haline gelmiş olarak yaşamaya devam eden küçük bir varyantı da olabilir. Hatta Ekil-Bekil kuşu, Begil Oğlu Emren'in Boyu'nun mitolojik köklerinin bir yansıması da olabilir. Eski Türkler'deki Totemizm ile ilgili veriler çoktur. Begil'in adında da böyle mitolojik kökler bulunabilir. Bütün bunlar olasıdır. Bunlar hakkında daha kesin ve sağlıklı sonuçlar ortaya koyabilmek için yeni tarihi kaynakların keşfine, halktan yapılacak derlemelere ve araştırmalara ihtiyaç vardır. Dede Korkut'taki Begil ile Ekil-Bekil kuşunun adları arasındaki aynılık, ikisinin de koruyuculuk görevine sahip olması ve eski Türk inanışlarındaki kuşların önemli konumu, Begil ile Ekil-Bekil kuşunun alt katmanlarındaki, olası, gizli kalmış ilişki ve bağları, derin mitolojik ve efsanevi ortak kökleri akla getirmektedir.

Gürol Pehlivan'a göre, Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda, düşmanlarına korku veren, özellikle av konusunda oldukça yetenekli olan Begil, Bayındır Han'ın alp beylerinden biridir. Dede Korkut'un yönlendirmesiyle, Bayındır Han, Begil'i görevlendirmiş, Begil de bu görevi kabul etmiştir. Begil'in anlatı içindeki tavır ve tutumu, onun yetingen, zorlu görevlerden kaçınmayan ve hüner sahibi bir bey olduğunu göstermektedir (Pehlivan, 2015: 148'den aktaran Dursun ve Torun, 2017: 254).

Aysun Dursun-Damla Torun, *Begil Oğlu Emren Anlatısında "Kahramanın Sonsuz Yolculuğu"* adlı çalışmasında Begil'e de yer vermiştir. Aysun Dursun-

Damla Torun'a göre, Begil Oğlu Emren'in Boyu, tam anlamıyla mitik bir metin olmasa da, mitik unsurlar barındıran, kahramanın sonsuz yolculuğu süreci ve dönüşümünün açıkça takip edilebildiği, Dede Korkut anlatıları arasında bir yanıyla gündelik yaşamın içinde herkesin başına gelebilecek bir durumu/olayı anlatan, bir yanıyla ise doğüstü güç aracılığıyla herkesin hayal ettiği mitik ve masalsı kapıyı aralayan bir anlatıdır. Bu boy, insanın kendini tanınması, toplum içinde bir yer edinmesi, birey-toplum ilişkilerinin anlaşılması bakımından önemli bir örnektir. Bu boyda, Dede Korkut'un Begil'e verdiği kılıç, çomak ve yay, onun görevinin nişanı niteliğindedir. Begil, ailesini, adamlarını, atını, eşyalarını alıp Gürcistan sınırına yerleşmiştir; görevi Oğuz ilini korumaktır; bu önemli görevde en büyük yardımcıları atı ve kılıcıdır. Begil, güçlü, çevik, yiğit ve av konusunda oldukça hünerli olup, onun avdaki yeteneği herkes tarafından bilinmektedir (Dursun ve Torun, 2017: 252-260).

Aysun Dursun-Damla Torun'a göre, Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda, Emren, zor durumda olan babası Begil'in başkasından yardım istemesine karşı çıkmış, babasının atını ve eşyalarını alıp düşman üzerine gitmiş, düşmanın gözünde kuş yürekli görünen, henüz kendini savaş meydanında ispatlayamamış bir genç olup, cesur bir şekilde düşmana kafa tutmuş, üzerine gelen düşmanın onu sindirebilmek için küçümseyici ifadeleri sonucu daha çok hırslanmış, babası Begil'in yerine düşmanla savaşmış ve onları yenmiştir (Dursun ve Torun, 2017: 256-265).

Kamran Aliyev'e göre, Azerbaycan ve Türk destan geleneğinde at imgesi önemli bir yer tutarken, Dede Korkut'ta da at, yiğidin dostu ve sırdaşı, onun en yakın yardımcısı olarak görülmektedir. Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda, atın yiğidin başarısında öncü konumda olması ve yiğitten tutulması, Dede Korkut'ta yeni bir süjet faktörü olarak ortaya çıkmaktadır. Boyda Kazan Han'ın "*at işlemese er öğünmez, hüner atundur*" diyerek, hünerin yiğite değil, ata verilmesi kahramanlık geleneğine aykırı olduğundan Begil'in tepkisine neden olmuş, Begil, Bayındır Han'ın divanını kızgınlıkla terketmiş, ama boyda tasvir edilen sonraki olaylar Kazan'ın sözleri lehine gelişmiştir. Dede Korkut'ta, Begil, Uruz, Kan Turalı attan düştüğu zaman düşman onları yakalarken, Deli Dumrul da attan yere düştüğünde Azrail onun göğsüne konmuştur (Aliyev, 2018: 113-114).

Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda, ilk başta Bayındır Han'dan bahsedilmekte, hikâye ilerledikçe, bir taraftan Salur Kazan'ın, atını ya da kendisini övmeyip, Begil'in hünerini övdüğü dile getirilirken, bir taraftan da Kazan Bey'in hüneri attan bulduğu ve bu sözün Begil'e hoş gelmediği, ardından Begil'in Bayındır Han'ın bahşişini önüne döktüğü, küsüp yiğitleriyle gittiği söylenmektedir (Tezcan ve Boeschoten, 2001: 156-157). Burada görüldüğü gibi, bu boyda bir çelişki mevcuttur; Begil'in, her ne kadar Bayındır Han'a küstüğü söylene de, hikâyenin gidişatından, Bayındır Han'a mı yoksa Salur Kazan'a mı küstüğü açık değildir, çünkü boyda bir taraftan Bayındır Han'dan bahsedilirken, arada Salur Kazan'dan bahsedilmekte, bu durum da çelişkiye neden olmaktadır. Türkmen varyantında ise olaylar Bayındır Han ve Bekel (Begil) arasında geçmektedir ki, bu bakımdan, Salur Kazan'ın Begil Oğlu Emren'in Boyu'na sonradan dâhil olduğu düşünülebilir. Dede Korkut'ta, Begil Oğlu Emren'in Boyu'nun diğer boylardan bir farkı, babaya yapılan vurgudur. Diğer boylarda babadan kısaca bahsedilip

oğulun kahramanlıklarına ağırlık verilirken, bu boyda babaya da geniş bir şekilde yer verilmiş, hatta baba, hikâyenin başkahramanı olarak işlenmiştir (Eyüboğlu, 2019: 279-280).

Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda, Dede Korkut, sınırda Oğuz'un güvenliği için görev alacak Begil'e, bir tören ve ritüel havasında silahları kuşandırmıştır. Dede Korkut Kitabı'nda, Dede Korkut'un bir törenle silahları kuşandırdığı tek kahraman Begil'dir. Bu durum Dede Korkut'ta Begil'e özel bir paye vermektedir. Böylece Begil'in düşmana karşı yurdu koruyucu görevi ve bu uğurda kullanacağı eşyaları kutsanmış da olmaktadır.

Dede Korkut'ta Oğuzlar gerektiğinde gönül açmak için ava çıkarlardı. Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda, Begil de bu nedenle zaten oldukça hünerli olduğu ava çıkmıştır. Oğuzlarda av, aynı zamanda doğa ile baş başa kalmak için bir araç, düşünme ve inziva yeri idi. Böylece ava çıkan Begil, burada avlanmak yanında, aynı zamanda doğa ile baş başa kalmış, huzur bulmuş, durum değerlendirmesi yapmış, mevcut gelişmeler üzerinde düşünmüş ve çeşitli kararlar almış olmalıdır. Bu bakımdan destanda av, sonraki gelişmeler için de önemli bir dönüm noktası olmuştur. Begil Oğlu Emren'in Boyu'ndaki çıkılan avın bu dönüm noktası olma işlevi, Dede Korkut'taki diğer bazı boylarda da görülmektedir.

5. DESTANLARDA/SÖZLÜ KÜLTÜRDE BEGİL

Viktor Maksimoviç Jirmunskiy'e göre, Emren'in adı belki de Kafkas asıllıdır ve Kafkasya protemesi, Gürcistan ve Kuzey-Kafkasya halklarının destan ve folklorunda geçen Amiran veya Amram'ı hatırlatmaktadır (Gökyay, 1973: CLX).

Gumru Şehriyar, Azerbaycan edebiyatında Bekil simgesine Dede Korkut Kitabı'ndan başka bir de halk şiirinde rastlandığını söylemiş, halk şiirindeki bağı, bahçeyi koruyan, ona sahiplik eden bir kuş olan Ekil-Bekil ile Dede Korkut Kitabı'ndaki, at çapan, kılıç oynatan, elini-obasını koruyan bir insan simgesi olan Bekil'i karşılaştırmıştır (Şehriyar, 2016: 1293-1298).

Melek Erdem'e göre, Dede Korkut Kitabı'ndaki Begil Oğlu Emren'in Boyu ile Türkmen varyantındaki Imra Boyu temelde denk olmakla birlikte, aralarında bazı farklılıklar da vardır (Erdem, 1998: 291-297). Melek Erdem'e göre, Türkmen varyantındaki Bekel, Dede Korkut Kitabı'ndaki Begil'dir. Türkmen varyantında Bayandır Han, Oğuzların güneybatı sınırını korumak için Bekel'i görevlendirmiştir. Bekel'in oğlu Imra, Dede Korkut Kitabı'nda Emre (Emren)'dir. Düşmanları Şaban Han ise Dede Korkut Kitabı'nda Şökli Melik olarak geçmektedir (Erdem, 1998: 262).

Naciye Yıldız'a göre, Türkmen varyantında, Imra Boyu (Begil Oğlu Emren'in Boyu)'nda, Dede Korkut Kitabı'ndaki Begil Oğlu Emren'in Boyu'ndan daha farklı bir giriş olduğu görülürken, avda Bekel'in ayağının kırılmasından sonraki olaylar Begil Oğlu Emren'in Boyu'ndaki gibi gelişir ve biter (Yıldız, 2000: 365-366).

SONUÇ

Dede Korkut'ta önemli bir yere sahip olan Begil tipinde en eskisi tarihin derinliklerine uzanan birçok tarihi-destani-efsanevi-mitolojik tabaka bulunmaktadır.

Begil Oğlu Emren'in Boyu'nun eski devirlere, Milattan Önceki birkaç binli yıllara uzanan bir en alt tabakası olabilir. Destanda geyiğin ve atın önemli bir yer tutması, destanın geyik kültür ve medeniyetinden atlı kültür ve medeniyetine uzanan, yüzlerce, binlerce yıllık bir geçiş dönemini yansıtan bir alt katmanı olduğunun bir yansıması olabilir.

Begil Oğlu Emren'in Boyu'nun bir alt tabakası Göktürk-Türgiş dönemiyle ilgilidir. Özellikle bu tabaka destanda önemli bir yere sahiptir. Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda, yumuşatılmış olarak anlatılmış, Oğuzlar içerisindeki bir ayaklanmanın, bu dönemdeki bir iç çekişmenin yansımalarının yer aldığı görülmektedir. Hikâyede bir kişinin yönetime karşı başkaldırısı söz konusudur.

Semek-i Ayyar Hikâyesi, Dede Korkut Kitabı'ndaki *Begil Oğlu Emren'in Boyu* ve onun Türkmen varyantındaki karşılığı olan *Imra Boyu*, aynı tarihi olayın hatırasını taşıyan destanın, farklı tarihlerde, farklı coğrafyalarda tespit edilmiş olan farklı varyantlarıdır.

Dede Korkut'taki Begil Oğlu Emren'in Boyu, Türk Dünyası'nın en büyük destanlarından biri olan *Köroğlu Destanı*'yla ilgilidir. *Semek-i Ayyar Hikâyesi*, Dede Korkut'taki Begil Oğlu Emren'in Boyu'nun ve aynı zamanda Türk destanları arasında önemli bir yeri olan *Köroğlu Destanı*'nın tespit edilmiş en eski varyantıdır.

Dede Korkut'ta, Begil Oğlu Emren'in Boyu'nun diğer boylardan bir farkı, babaya yapılan vurgudur. Diğer boylarda babadan kısaca bahsedilip oğulun kahramanlıklarına ağırlık verilirken, bu boyda babaya da geniş bir şekilde yer verilmiş, hatta baba, hikâyenin başkahramanı olarak işlenmiştir. Bütün bunlar Dede Korkut'taki Begil'in önemini göstermektedir.

KAYNAKÇA

Abdulla, Kamal (2015). *Mitten Yazıya veya Gizli Dede Korkut*. Akt. Ali Duymaz. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Agacanov, Sergey Grigoreviç (2015). *Oğuzlar*. Çev. Ekber N. Necef ve Ahmet Annaberdiyev. İstanbul: Selenge Yayınları.

Aliyev, Kamran (2018). *Açık Kitap: Dede Korkut*. Akt. Rabia Işık. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Babayar, Gaybullah (2002). Göktürk Kağanlığı Döneminde Batı Türkistan Yönetimi, *Türkler*, edit. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, C. 2. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. s. 107-117.

Donuk, Abdülkadir (1988). *Eski Türk Devletlerinde İdarî-Askerî Unvan ve Terimler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Dursun, Aysun ve Torun, Damla (2017). Begil Oğlu Emren Anlatısında "Kahramanın Sonsuz Yolculuğu, *Söylem Filoloji Dergisi*, 2 (2), s. 250-266.

Ekici, Metin (2019). *Dede Korkut Kitabı Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası, Soylamalar Ve 13. Boy, Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi, Orijinal Metin (Tıpkıbasım), Transkripsiyon, Aktarma*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Ercilasun, Ahmet Bican (2000). Dede Korkut'taki Olayların Zamanı, *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni (Ankara, 19-21 Ekim 1999) Bildirileri*, haz. Alev Kahya Birgül ve Aysu Şimşek Canpolat. Ankara: AKM Yayınları. s. 157-160.

Ercilasun, Ahmet Bican (2002). Salur Kazan Kimdir?, *Millî Folklor*, S. 56, s. 22-33.

Ercilasun, Ahmet Bican (2004). Zikredilen Şahıslara Dayanılarak Dede Korkut Boylarının Kronolojik Sıralanması, II. Milletlerarası Dede Korkud Kollokyumu (Bakü, Azerbaycan, 21-26 Aralık 1998); *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1998/1, TDK Yay., Ankara, 2004, s. 61-69.

Ercilasun, Ahmet Bican (2004b). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Erdem, Melek (1998). *Dede Korkut Türkmenistan Varyantları*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ergin, Muharrem (1964). *Dede Korkut Kitabı / Metin - Sözlük*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Ergin, Muharrem (1989). *Dede Korkut Kitabı I. / Giriş - Metin - Faksimile*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

Ergin, Muharrem (2017). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Eyüboğlu, Dursun Can (2019). *Korkut*. İstanbul: Cinius Yayınları.

Gökyay, Orhan Şaik (1973). *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları.

Güleç, Hamdi (2015). Dede Korkut Hikâyelerinde “Bayburt” Ve Toplum Yapısı, *Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut Uluslararası Sempozyumu (Bayburt, 21-22 Mayıs 2015) Tebliğler*, edit. Fatih Yalçın ve Kürşad Kara. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları. s. 149-156.

Kanar, Mehmet (1998). Hikâye (Fars Edebiyatı), *TDV İslâm Ansiklopedisi*, cilt: 17, s. 485-487.

Karakaş, Rezan (2013). Dede Korkut Hikâyelerinde “Tutsaklıktan Kurtarma Motifi” ve “Bey Oğulları” Arasındaki İlişki, *Turkish Studies*, Volume 8/1, s. 1867-1879.

Kemaloğlu, Muammer (2019). *Dede Korkut (Destan İçre Tarih)*. Ankara: Raf Kitabevi.

Kitabi-Dədə Qorqud Ensiklopediyası (2000). I. cilt. Bakı: Yeni Nəşrlər Evi.

Kocasavaş, Yıldız (2014). Korkut Ata'yla İlgili Bazı Kayıtların Düşündürdükleri, *İlmi Araştırmalar*, S. 0 (8): s. 139-144.

Konıratbayev, Avelbek (2000). Korkut Ata Hakkında, akt. Dinara Düseybayeva, *Kazakistan'da Dede Korkut*, haz. Abdimalik Nısanbayev vd. Ankara: AKM Yayınları. s. 147-182.

Köprülü, Orhan F. (1992). Bey, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, cilt: 6, s. 11-12.

Öksüz, Elif (2010). Dede Korkut Destanlarından Begil Oğlu Emren Destanı Üzerine Simgesel Bir Yorum Denemesi, *Karadeniz Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5, s. 1-10.

Sakaoğlu, Saim (1998). Dedem Korkut'a ve Kitabına Dair, *Dede Korkut Kitabı / İncelemeler-Derlemeler-Aktarmalar (I İncelemeler-Derlemeler)*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları. s. 5-26.

Şehriyar, Gumru (2016). Bekil Oğlu İmranın Boyu"ndaki Bekil Simgesi ile Ekil-Bekil Kuşunun Karşılaştırılması, *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi "Dede Korkut ve Türk Dünyası" (Çeşme-İzmir, 19-23 Ekim 2015) Bildiriler Kitabı*, 3. cilt, edit. Metin Ekici vd. İzmir: Ege Üniversitesi. s. 1293-1299.

Tezcan, Semih ve Boeschoten, Hendrik (2001). *Dede Korkut Oğuznameleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Togan, Zeki Velidi (2016). Türk Destanının Tasnifi (I), *İslamiyet Öncesi Türk Destanları (İncelemeler - Metinler)*, haz. Saim Sakaoğlu ve Ali Duymaz. İstanbul: Ötüken Neşriyat. s. 31-34.

Tural, Sadık ve Nurmehmet, Annaguli (1999). *Gorkut Ata Türkmen Halk Nüshası*. Ankara: Türkmenistan Milli Kolyazmalar Enstitüsü Yayını.

Yıldız, Naciye (2000). Gorkut Ata - Türkmen Nüshasının Değeri Ve Önemi, *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni (Ankara, 19-21 Ekim 1999) Bildirileri*, haz. Alev Kahya Birgül ve Aysu Şimşek Canpolat. Ankara: AKM Yayınları. s. 363-370.